

JANA NECHUTOVÁ

BERNARD Z CLAIRVAUX V DÍLE MIKULÁŠE Z DRÁŽĎAN

V literatuře husitské doby se často setkáváme s jménem Bernarda z Clairvaux. Na první pohled překvapí, že tento pilíř katolické ortodoxie poskytuje argumentační výzbroj hnutí, jehož tendence byla právě protichůdná jeho vlastním snahám. Cisterciácký opat z Clairvaux proslul v neposlední řadě svým bojem se vším, co by mohlo narušit jednotu církve jako instituce a co ohrožovalo celistvost jejího dogmatického systému; tak se obracel proti sektářským hnutím (Arnold z Brescie) a proti nominalistickým tendencím (Abélard). Přece se však na něj odvolávají v traktátových bojích husitské doby obě strany; které prvky jeho učení umožnily přivlastnit si jeho dílo a užívat ho jako ideologické zbraně těm, jejichž učení bylo ve svých důsledcích namířeno proti oficiálně uznávané církevní dogmatice?

Jsou to bezpochyby na prvním místě Bernardovy reformní myšlenky, jeho časté stížnosti na současný stav církve, na zneužívání církevních beneficí, na lakomství laiků, ale především kněží a mnichů, jeho výroky proti přílišné nádheře chrámů, proti přepychu a rozmařilosti kněžského a mnišského života, soustředěné především ve spise „De consideratione ad Eugenium papam“. Podrobnější sledování využití jeho díla u husitů však umožní najít ještě další souvislosti a osvětlit metodu, jíž si tito autoři Bernarda přivlastňují.

Je známo, že „doctor melifluus“ byl jedním z nejoblíbenějších autorů Husových¹. Hus však není první reformní myslitel, u něhož se s citáty z Bernarda setkáváme; nacházíme je již u Konráda Waldhausera, u Matěje z Janova, Tomáše ze Štítného, Matouše z Krakova a mimo české prostředí hlavně u Viklefa a v literatuře valdenské. Vedle Husa cituje Bernarda Jakoubek ze Stříbra a stejně tak Husovi odpůrci a později pokračovatelé v jeho díle, táborští autoři a Petr Chelčický.

Prozkoumání Bernardova plynulého vlivu ve vývoji českého reformačního hnutí by si vyžádalo zvláštní rozsáhlé studie. Zde se chceme zabývat využitím Bernardova díla jedním z předních radikálních myslitelů husitské doby, Mikulášem z Drážďan.² Tento německý kanonista působil asi v letech 1409—1416 v Praze, zaváděje ve spolupráci s Jakoubkem ze Stříbra přijímání podobojí a bojuje proti zkaženosti církve názorným poukazováním na protiklad jejího současného stavu a apoštolské

praxe. V některých Mikulášových dílech citáty z Bernarda převládají nad citáty z jiných autorit (s výjimkou Mikulášova oblíbeného kanonického práva), jsou častější a je jich užito v různorodějších souvislostech než u jiných současných spisovatelů. Tak se Mikulášovy spisy zdají být zvláště vhodné pro bližší určení významu, jež mělo dílo Bernarda z Clairvaux pro husitské autory, přesto a snad právě proto, že Mikuláš nejodvážněji ze všech Husových přívrženců hlásal některé krajně radikální „kacířské“ myšlenky, potírané právě jeho oblíbeným Bernardem: zdůrazňoval naprostou záповeď přísahy, odmítal např. existenci očiště, modlitby za mrtvé a vzývání svatých.

Bernardovy myšlenky, objevující se u Mikuláše, jsou, řečeno v nejhrušších rysech, dvojího druhu: jedny vyjadřují kritiku církve, odpadlé od evangelického či apoštolského stavu, druhé zdůrazňují vnitřní, kontemplativní náboženství. Přechodem mezi těmito okruhy, tvořícími spolu dokonalou myšlenkovou jednotu, jsou — formálně vzato — výroky o pohrdání světem a jeho bohatstvím a o následování Krista. Jak jich Mikuláš užívá, lze dobře sledovat na dvou jeho hlavních reformních spisech — „Puncta“ a kázání „Querite primum regnum Dei“.

Na čtyřiceti fóliích kázání „Querite“ cituje Mikuláš Bernarda nebo domnělá slova Bernardova³ více než třicetkrát. Uvedme významnější místa a souvislosti, v nichž Bernardových slov používá: na f. 119r^{b4} Mikuláš ukazuje, že království boží je třeba hledat především následováním Krista, a to zejména v Kristově chudobě. Vychází přitom ze slov, jež uvádí jako Bernardova, jde však zřejmě o výrok, tomuto církevnímu otcí neprávem přičítaný: „In vita inea poteris cognoscere vitam tuam, ut sicut ego paupertatis, humilitatis, caritatis, castitatis, paciencie et obediencie indeclinabiles semitas tenui, ita et tu eisdem incedas, non declinans ad dexteram neque ad sinistram.“ Zde sice pravděpodobně nemáme před sebou vlastní slova Bernardova, ale podobných výroků, skutečně Bernardových, nacházíme u Mikuláše více, a to nejen v kázání „Querite“.⁵ Kdekoli Mikuláš cituje Bernardova slova o chudobě, užívá jich vždy buď jako autority pro vlastní delší výklad o nutnosti chudoby, zejména kněžské, nebo jako narážky k rozvinutí takového výkladu, ačkoli Bernard, který sice mluví o chudobě dosti často, ji nikde nezdurazňuje jako první požadavek a nutnou podmínku křesťanského života. Je proň vždy jen prostředkem ke zbožnosti. I Mikuláš a ostatní husitští autoři o ní sice mluví jako o způsobu, jak se oprostit od zátěže světských záležitostí, ale zdůrazňují ji natolik a výkladu o ní věnují tak mnoho místa, že se požadavek chudoby — ostatně zcela v souladu s politickou a ideologickou situací doby — stává jedním z hlavních postulátů, kladených na křesťana a zejména na duchovního. I zde můžeme pozorovat, jak se v husitské ideologii slévají myšlenky lidových předhusitských kacířství (striktní požadavek chudoby u valdenských), myšlenky viklefské (články o světské moci kněží a o světských pánech) a myšlenky, vyrostlé na české půdě před Husem (Milíč, Matěj z Janova), a jak také Mikulášovo dílo připravuje cestu jejich konečnému revolučnímu vyjádření ve čtyřech pražských artykulech.

Na f. 121v^{a-b} uvádí Mikuláš tři místa z Bernarda jako doklady pro nutnost opustit vše světské (non possidere ve smyslu non habere sive relinquere), na f. 122r^a—v^b opět tři místa v souvislosti s výkladem o non possidere ve smyslu renuntiare.⁶ O všech těchto citátech platí totéž, co pro první uvedený výrok o chudobě. Bernard mluví o pohrdání statky spíše v duchovním smyslu, ve smyslu oproštění se od světských záležitostí a upření mysli toliko k Bohu v mystické kontemplaci. Bernard přirozeně netušil a jeho doba mu také tušit nedovolovala, že by těchto slov mohlo být použito k důkazu pro nutnost odjímat kněžím a prelátům jejich statky. Jako zakladatel vrcholné církevní mystiky středověku se obracel pouze k individu; u něho bylo věcí jednotlivce, jeho svědomí a osobní spásy, rozhodne-li se pro světskou moc a statky nebo pro plné soustředění k Bohu. Zároveň s ním však už v lidových herezích a po něm v době Viklefově a tím spíše Husově se toto rozhodnutí stalo již věcí společnosti, jež měla právo na každém jedinci žádat, aby se rozhodl ve smyslu toho, co reformní hnutí nazvalo zákonem Kristovým.

Pro stavbu probíraného Mikulášova kázání jsou důležité dva citáty (f. 123v^a) z Bernardovy korespondence,⁷ jež Mikuláš uvádí při výkladu „possidere, id est potestatem habere de ewangelio et altari vivere“. Uvádíme je zde v plném znění: „Quidquid preter necessarium victum ac simplicem vestitum de altario retines, tuum non est; rapina est, sacrilegium est.“ „Conceditur tibi, ut si bene deservis, de altario vivas; non autem, ut de altario luxuries, ut de altario superbias, ut inde compares tibi frena aurea, sellas depictas, calcaria deaurata, varia griseaque pellicea.“ U Mikuláše tato slova znějí již jako revoluční výzva, kdežto u Bernarda jde jen o mírné a naprosto osobní napomenutí. Stejnou funkci mají u Mikuláše i Bernardova slova, užitá na f. 124v^b, kde se obrací proti těm, kteří se chápou církevních úřadů ze ziskuchtivosti.⁸

Několik dalších míst z Bernarda vyzývá k meditacím o Kristově kříži, o jeho utrpení a oběti pro lidstvo⁹ (f. 124v^a—125v^a). Mikuláš je uvádí v souvislosti s požadavkem zříci se nejen světa, ale i zapřít sebe sama. K vlivu Bernardova učení na Mikuláše dosvědčují, že Mikuláš se k němu stejně jako jiní husitští autoři hojně obrací na místech, kde mluví o niterném křesťanství a kde potřebuje užít emocionální argumentace. Podobně f. 125v^b—125v^b jsou přeplněna citáty z Bernarda¹⁰ — na tomto místě je jich jedenáct, ostatní autoři včetně Písma jsou uvedeni celkem jen desetkrát. Mikuláš zde totiž mluví o užitku, jež získá ten, kdo nalezne království boží a Bernardovými slovy živě popisuje blaho, které křesťan nachází v milosti Kristově.¹¹

Podobně, ale v ještě účtějších souvislostech, užívá Mikuláš Bernarda ve svém díle „Puncta.“ Spis má asi stejný rozsah jako kázání „Querite“ a Bernard je zde citován asi dvacetkrát. Již na f. 8r^a—v^b¹² nacházíme pět citátů, které pocházejí ze spisu „De consideratione ad Eugenium papam“, tolik užívaného hlasateli reformy církve. V souvislosti s výkladem o křesťanské chudobě zde Mikuláš Bernardovými slovy dovozuje, že papeži nepřísluší světský majetek a světské panování.¹³ Mimo jiné

je zde (f. 8v^a) citován Bernardův známý výrok „in his successisti non Petro, sed Constantino“¹⁴, jež s oblibou užíval Hus.¹⁵ Po odstavcích o křesťanské chudobě vykládá Mikuláš na f. 9r^b–11v^a o nehodných kněžích: jsou to sacerdotes Baal („ambiciosi, cupidi et gulosi sacerdotes“), sacerdotes Belfegor (smilní kněží) a sacerdotes Dagon (kněží svatokupečtí). Vlastnosti všech těchto druhů kněží jsou opět dokumentovány Bernardovými výroky, většinou z traktátu „De consideratione“ a z kázání „In Cantica“. Podobně užívá Mikuláš Bernarda na jiném místě tohoto spisu, kde mluví „de malicia clericorum et de abusione seculi“ (f. 29r^b–30 r^b). Na f. 12v^b dokládá Mikuláš domněle Bernardovými slovy i svou častou myšlenku o tom, že církev má své statky vynakládat na podporu chudých, nikoli k budování nádherných chrámů a k jejich zdobení stříbrem a zlatem. Ačkoli toto opět zřejmě není pravý výrok Bernardův, souhlasí plně s duchem jeho myšlenek a s jeho názorem na nádheru chrámů, jež rozvíjí jinde.

Stejnou funkci jako v obou těchto Mikulášových větších spisech mají citáty z Bernarda i v dalších jeho reformních dílech, zejména v souboru antitezí o Kristu a Antikristu „Cortina de Anticristo“ a v traktátu „De proprio sacerdote et casibus“.

Ve všech těchto i v dalších svých spisech užívá Mikuláš Bernardova díla velmi charakteristicky. Jak jsme ukázali, cituje Bernardova slova, obrácená k individu, v takových souvislostech, jež je obracejí ke společnosti. Dává tak Bernardovým výroky revoluční akcent, jež v ústech církevního ortodoxního mystika ovšem neměla. Tak zachází s Bernardovým dílem i Hus; využil ho v týchž souvislostech, jako Mikuláš, zejména však se naň odvolává ve výkladech svého učení o církvi a o poslušnosti. V otázce poslušnosti Mikuláš Bernarda neuvádí a v problematice podstaty církve se obrací spíše k Řehoři Velikému.

Důležitým pojičkem mezi Mikulášem (a husitskými autory vůbec) a Bernardem je důraz na niterné náboženství. U Bernarda se objevuje v mystické deformači, jednak jako požadavek lásky k Bohu, ke Kristu i k bližnímu, rozvažování o utrpení a vykupitelském díle Kristově, účtē ke kříži a ke svátosti oltářní, jednak jako odpor proti všemu, co zatlačuje do pozadí pravý význam křesťanství v oběti Kristově. Hlavním heslem husitských autorů je „lex Christi“, Viklefev vytčený a Husem rozvinutý požadavek stavět následováním Krista a života prvotní církve toliko na evangelickém zákonu a vše ostatní odvrhnout jako nálezky lidské. Toto přibuzenství umožňuje Mikulášovi citovat Bernarda nejen tam, kde mluví přímo o kříži nebo o oběti Kristově, ale i v souvislosti s nálezky lidskými (obřady, obrazy, např. v traktátu „De imaginibus“) nebo s přijímáním podobojí (jedenkrát v kázání ke kléru „Nisi manducaveritis“, dvakrát ve spise s týmž incipitem, zvaném „Contra Gallum“). V eucharistických otázkách je Bernard husitským autorům blízký důrazem, který klade na přijímání jako na centrální akt křesťanského náboženství, vedle něhož musí vše ostatní ustoupit. Matěj z Janova se kdysi Bernarda dovolával jako autority pro časté přijímání,¹⁶ i když ne zcela oprávněně, neboť Bernard plně schvaluje církevní praxi, podle níž mají denně přijímat toliko kněží.¹⁷ (V Janovově vztahu k Bernardovi

v této otázce máme ostatně klasickou ukázkou možnosti využití Bernarda opravným hnutím v církvi: Bernard plně respektuje církevní instituci a její ustanovení — v tom jsou mu reformátoři, stojící na pokraji kacířství, vzdáleni; tam však, kde nemluví o instituci, ale o základních psychologicko-etických principech křesťanství, je těmto myslitelům nad jiné blízký a je jimi hojně využíván.) Je známo, že od Janovova požadavku častého přijímání byl jen krok k požadavku kalicha pro laiky. Jak myšlenka častého přijímání, tak idea kalicha, vznikly (ať už byl historický původ utrakvismu jakýkoliv) právě ze zvniternění křesťanství, z postupně vznikajícího uvědomění protikladu *lex Dei* a *ad inventiones humanae*. Zárodky tohoto uvědomění se začínají rozvíjet vedle heretických hnutí také v ortodoxní církevní mystice a u sameého Bernarda. A tak i když Mikuláš nebo například Jakoubek nemohou nikde uvést Bernarda jako autoritu pro přijímání podobojí, přece jsou docela v právu, odvolávají-li se na jeho úctu ke svátosti ve svých eucharistických spisích.¹⁸

V souvislosti s touto antiscientistickou a v užším slova smyslu antropocentrickou Bernardovou orientací poznamenejme, že užití Bernarda z Clairvaux není v české literatuře omezeno jen na díla s vyhraněně náboženskou tematikou. V úvodu ke své edici „Ždárské kroniky“ konstatuje Jaroslav Ludvíkovský,¹⁹ že její autor Jindřich je závislý na skladbách, přičítaných tomuto církevnímu otci.²⁰ Ludvíkovský to uvádí — se zřetelem ke kontextu, v němž Jindřich Bernarda cituje (v. 1016, 1031n) — v souvislost se skladbou „Ackermann aus Böhmen“; její autor Jan ze Šitboře použil totiž podobně jako Jindřich ve Ždárské kronice při rozvíjení motivu o pomíjějícínosti života a nevyhnutelnosti a krutosti smrti stejného bernardovského pramene.²¹

I tam, kde se Mikuláš na Bernarda neodvolává, je jeho příbuznost s tímto autorem zřejmá; uvedme pro to aspoň dva příklady: kázání „Querite“ začíná výkladem o blaženosti, již může být dosaženo pouze pravým poznáním Boha a spravedlností, již je následování lidského života Kristova. Stejně pojímá blaženost Bernard,²² i když důsledky Mikulášova požadavku žít ve shodě se zákonem Kristovým jsou, jak víme, daleko konkrétnější a více pozemské. — Mikuláš si libuje v myšlence, že v současné zkažené církvi jsou těmi, kdo v ní vládou, ve skutečnosti jsou však kacíři a antikristové, kaceřování a pronásledování praví křesťané a v nich sám Kristus.²³ Tutéž myšlenku rozvíjí i Bernard.²⁴ Stejně oblíbená jako u Mikuláše je však již u Matěje z Janova a pak u Husa i u Jakoubka ze Stříbra.

Bernard byl příbuzný husitským autorům také svými spisovatelskými vlastnostmi: jeho spisy jsou téměř prosty scholastické metody, je v nich užito převážně emocionální argumentace. To souvisí s Bernardovým vztahem k vědění, jak ho dobře charakterizuje např. de Wulf:²⁵ „Tout savoir est situé dans le plan d'éclairage de la vie mystique, et est légitime dans la mesure où il favorise ses progrès. Que si l'on recherche le savoir pour lui même, à la manière d'Abélard (*ventosa loquacitas philosophorum*), il n'est que basse curiosité, turpis curiositas. Le plan d'études mystiques, que Bernard puise dans une intelligence profonde des textes augustinien et

que les mystiques subséquents ne font pas que développer, se résume avant tout dans les conditions de l'union mystique et dans les formes de cette union.“ Bernardova slova, vyjadřující toto jeho stanovisko,²⁶ byla často citována Husem,²⁷ Mikuláš na ně naráží v kázání „Querite“²⁸ a cituje je v „Punktech“.²⁹ Mikuláš světskou učinnost zásadně odmítá, vedle kázání „Querite“³⁰ i v jiných svých spisech³¹ a jakémukoli vědění přiznává stejně jako Bernard existenční oprávnění pouze tehdy, dopomáhá-li člověku k životu podle zákona božího.

I když husitští autoři, a především Hus sám, budují své závěry na svých filosofických stanoviscích, přivádí je tento postup ke společenské realitě; odvracejí se od „pohanské“ učenosti, ale namnoze i od scholastických úvah a od ontologických otázek k problémům etiky. Jim jde ovšem pod heslem „lex Christi“ o etiku společenské praxe, u Bernarda může být řeč právě jen o etice individuální.

Stejně jako u viklefského realisty Husa se i u Mikuláše (viz začátek kázání „Querite“) rozum („ratio et intellectus“) podílí na poznání boží pravdy. Rozum každého laika je u nich dokonce kompetentní rozpoznat míru plnění božího zákona duchovními i světskými představenými. I u Bernarda je božské poznáváno prostřednictvím rozumu. Otázku, do jaké míry získalo Bernardovi jeho pojetí jednoty rozumu a víry, jež ho rozvedlo s nominalistou Abélardem, sympatie husitů, a v jaké míře měl na ně po této stránce vliv, je třeba přenechat historii středověké filosofie.

POZNÁMKY

¹ *Vlastimil Kybal*, M. Jan Hus, život a učení, Praha 1923, II/1, str. 69–70, 215; *Jan Sedlák*, M. Jan Hus, Praha 1915, str. 105; *Zdeněk Nejedlý*, Dějiny husitského zpěvu II, Praha 1954, str. 42n; IV, Praha 1955, str. 318n; *Paul de Vooght*, Hussiana, Louvain 1960, str. 255; *Robert Kalivoda*, Husitská ideologie, Praha 1961, str. 277.

² Základní dosavadní literaturu o Mikuláši z Dráždan uvádí *Jana Nechutová*, Traktát Mikuláše z Dráždan de imaginibus a jeho vztah k Matěji z Janova, SPFFBU E 9, 1964, pozn. 1.

³ Některé pasáže, jež Mikuláš cituje jako Bernardovy, jsem v edici *Migneho* (Patrologiae cursus completus, Series I. Latina, T. 182–185) nenašla; v dalším textu je tedy nutno předpokládat, že v některých případech jde o výroky, Bernardovi toliko přičítané Mikulášem samým nebo pod Bernardovým jménem uváděné ve středověkých florilegiích. Dále je třeba rozlišovat výroky, Bernardovi vlastní (MPL T. 182–183), od výroků, ve středověku mu běžně přičítaných (MPL T. 184–185).

⁴ Foliaci tohoto kázání uvádím podle pražského universitního rukopisu sign. IV G 15.

⁵ Např. „Puncta“, pražský universitní rukopis sign. IV G 15 f 8r^a, 8v^{a–b}, 11r^b, 11v^b, 30r^b; „Cortina de Anticristo“, ibidem f. 236v.

⁶ Např. *Gaufridi Abbatis Declamationes de colloquio Simonis cum Iesu ex S. Bernardi Sermonibus collectae*, MPL T. 184, col. 438; *Sermo de conversione ad clericos*, MPL T. 182, col. 855.

⁷ MPL T. 182, col. 86.

⁸ MPL T. 183, col. 200.

⁹ Např. *Meditatio in passionem et resurrectionem Domini*, MPL T. 184, col. 751–752; *De consideratione ad Eugenium papam*, MPL T. 182, col. 76; *Apologia ad Guillelmum*, MPL T. 182, col. 899–900; *In die Sancto Paschae sermo*, MPL T. 183, col. 278.

¹⁰ Např. *Sermones in Cantica*, MPL T. 183, col. 847; *ibidem*, col. 1072; *ibidem*, col. 883; *ibidem*, col. 1010; *In feria IV Hebdomadae Sanctae sermo*, MPL T. 183, col. 267; *In Ascensione Domini sermo*, MPL T. 183, col. 305.

¹¹ Srovnej využití Bernarda v Mikulášově traktátu „*De imaginibus*“, rukopis UK Brno, sign. Mk 102, f. 174 v — 175v.

¹² Foliaci uvádím podle pražského universitního rukopisu sign. IV G 15.

¹³ *De consideratione ad Eugenium papam*, MPL T. 182, col. 748.

¹⁴ *Ibidem* col. 776; jinde u Mikuláše: „*Cortina de Anticristo*“, pražský universitní rukopis IV G 15, f. 232v.

¹⁵ Např. *Contra Stanislaum de Znoyma*, Opp. I, 270b.

¹⁶ Matěj z Janova, *Regulae Veteris et Novi Testamenti*, ed. *Vlastimil Kybal*, I, str. 141; II, str. 116; V, str. 104.

¹⁷ *De triplici sumptione corporis et sanguinis Domini — Instructio sacerdotis*, MPL T. 184, col. 789.

¹⁸ *Jakoubek ze Stříbra. Salvator noster*. ed. *Bohumil Ryba*, *Betlémské texty*, Praha 1951, str. 118.

¹⁹ *Žďárská kronika*, ed. *Jaroslav Ludvíkovský*. Brno 1964, str. 9—10. Děkuji zde prof. dr. J. Ludvíkovskému za upozornění na tato místa *Žďárské kroniky* a za laskavost, s níž mi dal k dispozici připravovanou edici.

²⁰ *Carmen pareneticum ad Rainaldum, Rhythmus de contemptu mundi, Meditatio de humana conditione*, MPL T. 184.

²¹ *Meditatio de humana conditione*, MPL T. 184, col. 485n.

²² Např. MPL T. 183 col. 473n, 529, 686.

²³ Např. „*De imaginibus*“, l. c. f. 174r; „*Querite*“, l. c. f. 139r^b; „*De libera Verbi Dei predicacione*“, pražský kapitulní rukopis sign. D 52 f. 229v; „*De conclusionibus doctorum in Constantia*“, ed. *Hardt*, *Magnum oecumenicum Constantiense concilium, Francofurti 1700*, III, 626—627; „*De iuramento*“, ed. *Sedláč*, *Studie a texty k náboženským dějinám českým I*, Olomouc 1913, str. 91.

²⁴ MPL T. 183, col. 361n.

²⁵ *Maurice de Wulf*, *Histoire de la philosophie médiévale*, I, Paris—Louvain 1934, str. 264.

²⁶ *De consideratione ad Eugenium papam*, MPL T. 182, col. 732.

²⁷ Např. v kázání *State succincti*, Opp. II, 35a.

²⁸ L. c. f. 117v^b.

²⁹ *Ibidem* f. 8r^b—v^a.

³⁰ *Ibidem* f. 117r^b—118r^b.

³¹ Např. v traktátu „*De imaginibus*“, l. c. f. 170v; „*De proprio sacerdote et casibus*“, *ibidem* f. 83r; „*Super Pater noster*“, pražský universitní rukopis IV G 15, f. 69v^b—70v^a.

BERNARD VON CLAIRVAUX IM WERK VON NIKOLAUS VON DRESDEN

Der vorliegende Aufsatz behandelt die Frage der Ausnützung des Werkes Bernhards von Clairvaux und der Aussagen, die ihm zugeschrieben waren, in den Nikolaus' von Dresden Schriften, vor allem in seiner Predigt „*Querite primum regnum Dei*“ und im Traktat „*Functa*“.

Wir zeigen, dass Bernhards Reformsgedanken, seine Klage über den gleichzeitigen Zustand der Kirche, über den Missbrauch der Kirchenbenefize, über die Habsucht der Priester, Mönche und Laien, seine Aussage gegen die übermäßige Pracht in den Tempeln und gegen den Prunk und die Weichlichkeit des Priester- und Mönchlebens, die bei Bernhard als bei einem orthodox

kirchlichen Mystiker nur zu einem Individuum sich wenden, im Nikolaus' Kontext einen ganz neuen, revolutionären Akzent bekommen. Dort, wo sich bei Bernhard um individuelle Ethik handelt, geht es bei Nikolaus und bei den anderen hussitischen Autoren mit der Losung „Lex Christi“ um Ethik der sozialen Praxis.

Bernhard steht den hussitischen Autoren nahe auch durch seinen Akzent auf inwendige Religion und Frömmigkeit und durch seine schriftstellerischen Eigenschaften, und nicht in der letzten Reihe vielleicht auch durch seine Auffassung der gnoseologischen Einigkeit von Glaube und Vernunft im realistischen Sinn.

Übersetzt von Svatoopluk Štech